

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením – příspěvek na konferenci v Senátu

Vážené dámy,
vážení pánové,

děkuji za pozvání na tuto vaši konferenci, dovoluji vám, abych vás pozdravil také jménem zmocněnkyně pro lidská práva paní Mgr. Šimůnkové, která byla také na dnešní konferenci pozvána, ale z naléhavých pracovních důvodů se bohužel nemůže zúčastnit.

Jak už bylo řečeno, tématem mého příspěvku je poskytnout vám několik základních informací o Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením.

Ochrana lidských práv osob se zdravotním postižením byla až donedávna na mezinárodní úrovni upravena pouze v obecné rovině, a to především ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Mezinárodní dokumenty, které až dosud specificky upravovaly lidská práva osob se zdravotním postižením, měly pouze nezávazný charakter v podobě deklarací a doporučení. Mezi nejvýznamnější z nich patřil Světový akční plán pro osoby se zdravotním postižením (1982) a Standardní pravidla pro vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením přijatá na úrovni OSN v roce 1993.

Možnost existence samostatné úmluvy byla v rámci OSN i mezinárodních nevládních organizací diskutována řadu let, veškeré iniciativy v tomto ohledu byly však zamítány s odůvodněním, že již přijaté úmluvy poskytují principem rovnosti a zákazu diskriminace sice obecnou, ale dostačující ochranu i lidských práv osob se zdravotním postižením. Postupem doby však myšlenka existence samostatné úmluvy nacházela stále větší podporu. Tyto aktivity vyvrcholily přijetím Resoluce Valného shromáždění OSN č. 56/168 z 19. prosince 2001, na základě které byl ustaven Ad Hoc výbor pro posouzení návrhů na komplexní mezinárodní úmluvu na prosazování a ochranu práv a důstojnosti osob se zdravotním postižením. Tomuto výboru bylo následně uloženo text Úmluvy vypracovat. Za ČR se expertních jednání účastnil vždy zástupce Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva práce a sociálních věcí a Vládního výboru pro zdravotně postižené občany. Je třeba říci, že návrh textu Úmluvy byl dohodnut ve velmi krátkém čase, a to během pěti let.

Ad Hoc výbor ukončil práce na návrhu textu Úmluvy v srpnu 2006. Spolu s textem Úmluvy byl přijat také text jejího Opčního protokolu, který upravuje možnost podávání individuálních stížností a proceduru vyšetřování závažných či systematických porušení povinností státu vyplývajících z Úmluvy.

Úmluva byla přijata Valným shromážděním OSN dne 13. prosince 2006 a byla spolu s jejím Opčním protokolem otevřena k podpisu dne 30. března 2007. ČR patřila mezi první signatáře, kteří hned v tento den oba tyto dokumenty podepsali. Úmluvu i Opční protokol ČR podepsala s výhradou ratifikace. Úmluva vstoupila v platnost dne 3. května 2008, tj. 30 dnů poté, co byla u Generálního tajemníka OSN uložena její dvacátá ratifikační listina.

Následně byl v ČR zahájen ratifikační proces nezbytný pro přijetí Úmluvy. Vzhledem k tomu, že se jedná o mezinárodní smlouvu upravující práva a povinnosti osob (čl. 49 písm. a Ústavy

České republiky), náleží Úmluva do kategorie tzv. prezidentských smluv a její přijetí vyžadovalo souhlas obou komor Parlamentu ČR a podpis prezidenta republiky. Ratifikační proces byl dokončen v září 2009 a Úmluva pro ČR vstoupila v platnost 28. října téhož roku. Opční protokol k Úmluvě ČR prozatím nepřijala.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením navazuje na sedm již existujících lidskoprávních úmluv OSN. Nezakládá žádná nová práva, pouze ukládá důsledné naplňování existujících lidských práv a svobod z hlediska osob se zdravotním postižením. Uznává jejich důstojnost a rovné postavení, právo na samostatnost a nezávislost, na svobodné rozhodování, podporuje zapojení osob se zdravotním postižením do všech politik, které se jich dotýkají. Za mimořádně důležité Úmluva pokládá zajištění přístupu zdravotně postižených k fyzickému, ekonomickému, sociálnímu a kulturnímu prostředí, ke vzdělávání, k rehabilitaci, k informacím a komunikaci. Účelem Úmluvy je podporovat, chránit a zajišťovat plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod všemi osobami se zdravotním postižením a podporovat úctu k jejich přirozené důstojnosti.

Do okruhu osob se zdravotním postižením jsou zahrnuty osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními. Úmluva se dotýká všech důležitých oblastí života lidí se zdravotním postižením - zákazu diskriminace, přístupnosti prostředí a informací, rovnosti před zákonem, nezávislého života, vzdělávání, zdraví, rehabilitace, zaměstnávání, účasti na veřejném životě atp.

V rámci ratifikačního procesu se ukázalo, že právní řád ČR již v současné době stanoví vysoké standardy ochrany lidských práv osob se zdravotním postižením, z tohoto důvodu nebude třeba provádět rozsáhlé legislativní změny a úpravy. Přesto však v několika oblastech určitý nesoulad s Úmluvou existuje a bude jej třeba urychleně odstranit. Mezi tyto úkoly patří implementace článku 12 Úmluvy.

Článek 12 stanoví, že státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy,

- potvrzují, že osoby se zdravotním postižením mají kdekoli právo na uznání jejich osoby jako subjektu práva.
- uznávají, že osoby se zdravotním postižením mají, na rovnoprávném základě s ostatními, právní způsobilost ve všech oblastech života.
- přijmou odpovídající opatření, aby umožnily osobám se zdravotním postižením přístup k asistenci, kterou mohou pro uplatnění této právní způsobilosti potřebovat.
- zajistí, aby všechna opatření, která se týkají uplatnění právní způsobilosti, poskytovala, odpovídající a účinné záruky zamezující zneužití. Tyto záruky musí zajistit, aby opatření týkající se uplatnění právní způsobilosti respektovala práva, vůli a preference dané osoby, zabraňovala konfliktu zájmů a nevytvářela prostor pro nežádoucí ovlivňování, byla přiměřená a odpovídala situaci dané osoby, byla uplatňována po nejkratší možnou dobu a podléhala pravidelnému přezkumu odpovědným, nezávislým a nestranným orgánem nebo soudem. Tyto záruky musí být rovněž přiměřené stupni, jakým uvedené opatření ovlivňují práva a zájmy dané osoby.

Pro odpovídající implementaci tohoto článku Úmluvy do našeho právního řádu bude nezbytné zcela nově legislativně upravit otázky související se zbavováním či omezováním způsobilosti k právním úkonům u fyzických osob a návazně na to také přesněji vymezit práva a povinnosti opatrovníků těchto osob.

Smluvní strany Úmluvy se jejím podpisem zavazují k odklonu od koncepce tzv. "náhradního rozhodování", které je charakterizováno tím, že ustanovená osoba (opatrovník) rozhoduje za dotčenou osobu. Důsledkem je, že dotčená osoba je z rozhodování vyloučena. Tato koncepce je nahrazována tzv. "podpurným" či "asistovaným rozhodováním", jehož východiskem je skutečnost, že každá osoba je schopna se rozhodovat sama, bude však potřebovat větší či menší míru podpory.

Institut asistovaného rozhodování je již zaváděn v Německu, Švédsku, některých kanadských provinciích, je připravován i v Maďarsku.

Koncepce tohoto pojetí je třeba zapracovat do návrhu nového občanského zákoníku, což se snad nějakým způsobem daří.

Se změnami v hmotném právu občanském přímo souvisí také nutnost provedení změn v občanském právu procesním. Jsou nezbytné zejména s ohledem na změnu přístupu k osobám zbaveným způsobilosti k právním úkonům, což se nutně musí promítnout také v řízení o právní způsobilosti fyzické osoby.

Další oblastí, kde bude v souvislosti s naplňováním Úmluvy třeba provést určité změny a doplnění, jsou práva pacientů při poskytování zdravotní péče, tato práva budou zakotvena v připravovaném návrhu zákona o poskytování zdravotních služeb.

V souladu s článkem 33 Úmluvy je v současné době nejaktuálnějším úkolem vytvořit v ČR monitorovací mechanismus pro naplňování této konvence. Na tomto úkolu se v současné době intenzivně pracuje. Vedle státní správy se budou účastnit procesu monitorování a aktivně se na něm podílet také osoby se zdravotním postižením a organizace je zastupující.

Na podzim tohoto roku musí ČR v souladu s článkem 35 Úmluvy předložit monitorovacímu výboru OSN první hodnotící zprávu o naplňování jednotlivých článků Úmluvy.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, jakožto mimořádně důležitý dokument, byla promítnuta i do Národního plánu vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010 až 2014, který svým usnesením na jaře loňského roku schválila vláda. Základní podoba nového Národního plánu obsahově i strukturou vychází z obecných zásad, na kterých je Úmluva založena. Pro zpracování dokumentu byly vybrány pouze ty články Úmluvy, které jsou z hlediska vytváření rovnoprávného a nediskriminujícího prostředí pro osoby se zdravotním postižením nejdůležitější a nejaktuálnější pro období následujících 5 let.

Národní plán je rozdělen do samostatných kapitol v návaznosti na jednotlivé články Úmluvy. Každá kapitola pak vedle citace příslušného článku Úmluvy dále obsahuje stručný popis stávajícího stavu a cílů, kterých má být prostřednictvím opatření dosaženo, a soubor termínovaných a průběžných opatření včetně uvedení resortu, který je za jejich plnění odpovědný.